

ESGUARD

Júlia

Isabel-Clara Simó

L'ambició d'una obrera
en temps de revoltes

bromera

I

Una xica tan neta...

Júlia es va cenyir les vetes del brial a la cintura, ben serrades, fins que li va mancar la respiració. Va deixar caure la falda, i la va arromangar una miqueta, des de la cintura, perquè curtejara i eixiren les puntes del brial per sota. Va agafar l'espillet i el va dipositar amb cura a sobre del marbre de la còmoda. De sempre que hi recordava dues taques, a l'espillet: l'una, en el racó de dalt, a l'esquerra, no li feia ni mica de nosa; l'altra, però, tenia l'habilitat de plantar-se-li al mig del nas, com una piga de vella xacrosa. La mateixa piga que tenia Milagros, la vella dels ous. El va repenjar en l'espelma, però, com que estava mig consumida, l'espill quedava massa inclinat i amb prou faenes s'hi veia el serrell i el capdamunt del cap. El va posar, aleshores, a sobre de l'alt capçal del llit, de fusta treballada. El llit li havia arribat de l'àvia Miquela, la dels sets gats, que, tot i tindre tantes altres vides, moriren l'endemà del traspàs de l'ama. Tots set alhora. «Un malefici», que deia la mare.

Va pujar, de genolls, al llit i va estirar el cos per veure's tan bé com poguera. La llum era escassa, a les set del matí. Encara que fóra primavera. Però tan matinet, la fresqueta entrava per sota la porta i pels badalls de la finestra, al primer pis del número tretze del carrer de Sant Francesc.

Va alçar els rínxols, del tos cap amunt, i els va anar fixant amb els ganxos de monyo. Va recomençar tres vegades, perquè relliscaven, els cabells nets de la vespra.

El collet blanc de cretona tenia les vores gastades, de tanta planxa i tant de lleixiu. Però així, de lluny...

Júlia pensava en la senyora Cecília, la dona de l'amo, que portava unes faldes tan amples que no podia traspasar la porta de la fàbrica, oberta a dues fulles, si no es posava de costat. I amb la capa, de vellut, que tenia un collàs folgat com si no saberen què fer-ne, de tanta tela sobrerera. Però ella feia uns rínxols més espessos i un castany brillant i vermellós. I la cintura prima. I les cuixes. De seda fina, que deia la mare, que les acariciava els diumenges, quan la despertava a les dotze i li feia cosconelles com si fóra una xiqueta.

Va mirar, desconsolada, les espartenyetes, que ja no tenien adobador, i la brutícia les amarava, de l'espert de la sola a la tela cimera. I les cintes, ornades de nusos, tan trencadetes. Reposaven, paral·leles, a sota el llit. La mare cantussejava a la cuina:

*Quina escala més llarga
del portal fins al primer;
si l'espelma se l'apaga
i apareix Llucifer.*

Júlia va descansar els peus sobre les rajoles, fredes com el marbre, i d'una corredissa es va ficar a la cambra de la mare. La porta de l'armari de lluna, de l'àvia Miquela, va fer un renou de grinyols, com una barca quan bufa llevant. Però la mare, entre que sordejava i que cantava, va continuar:

*Salta, salta, els escalons,
que el dimoni espia.
Canta mil cançons
i de tot malfia...*

Hi va trobar les calces de cotó blanc, sargides pel taló i la puntera, però noves fins a la cuixa. Es va posar també les lligacames, que li venien massa amples.

De nou a la seua cambra es va posar una agulla de gafa en cada lligacama, per sostindre-les, i es va calçar les botes dels dies de festa. Va recordar, però, que la del peu dret tenia el taló balder. Així que, colp a colp, el va anar reblant contra el pal del capçal del llit. El va fixar malament, però aguantava. Va mirar cap avall, les faldilles una mica alçades, per veure's els peus. Després, va tancar els ulls, va prendre aire i es va posar les mans a les anques. Aleshores es va veure amb un brial que feia les faldilles tan amples com la porta de la fàbrica, i un vestit que, en comptes de gris i de sarja, era de vellut vermell, fosc i clar, com si fera aigües. I una cinta de seda subjectant els rínxols. També de vellut vermell. Però, així, magenta, que no semblara una donassa, sinó una senyoreta de casa bona. I les puntes del brial traurien una resplendor de blanc esclatant a sota els plecs del capdavall. I un barret? No: massa jove. I fadrina. Faria donassa, si en portava. Potser un velet, no massa atapeït, que es veren els ulls. I les obres: «Bon dia, senyora Júlia.» «No s'acoste, que es pot embrutar.» «Servidora avisarà el senyoret».

—Júlia, mira la llet, que no se n'isca! Vaig a agranar el carrer.

Es va esperar, els ulls ara oberts, però les mans encara a les anques i el cervell enterbolit de somnis, que la porta petara, i va eixir de la cambra.

Que si se n'eixia la llet! N'hi havia un mar, a sobre dels foguers. Va apartar el perol del foc, amb un drap, per no cremar-se, i va recollir tot el suc blanc, ardent, que va poder arreplegar amb la baieta. Cantant cantant, la mare no hi havia fet ni una ullada. A la taula, que ja no tenia potes, primes com fils de tan refregades, l'esmorzar de la mare. El va mirar amb fàstic: una ceba, partida, amb quatre grans de sal i un ragim de vinagre, i una arengada que empudeïa la cuina. Un rosegó de pa. I mig got de vi, d'aquell aspre.

«Que roí!» Va baixar el tassó de l'armari. Va tornar a agafar el drap per servir la llet del perol bullent. Va estirar el calaix de la taula i en va traure un altre rosegó de pa: el va anar esbocinant a dins la llet bufant i bufant.

Júlia tenia les galtes enceses, de l'escalfor de la llet a dins del bol. No va sentir la mare:

–Que hui és diumenge?

–No l'havia sentida. La llet se n'ha eixit, una altra volta... He eixugat els foguers... No massa, perquè em cremava.

–I les meues calces! I les botetes! Però, és que creus que et duraran tota la vida si les portes cada dia? I quan s'hagen trencat? Recolló, ets la xica més rara que he vist en la meua vida!

–M'ha fet il·lusió... Esmorzem?

–I el brial! I què et posaràs diumenge, eh? Digues-m'ho, va!

–Aniré amb compte.

–A la fàbrica? Que et penses que jo cace coloms?

–Hi tinc un davantal.

–I no hi traspassa el greix, eh?

–Si vas una miqueta a espai... no m'he empastifat mai, que li ho diga Glòria...

–Glòria deixa-la tranquil·la, que ningú no l'ha cridada.

–No és cap mal voler ser una xica neta.

–Neta és una cosa, i empolainada com si fóra festa és una altra cosa. Jo sordege, però tinc uns ulls que no se m'escapa res.

–Esmorzem, mare?

–Quan jo ho diga. O és que ja no mane en esta casa?

–No ho dic per manar, jo, sinó perquè farem tard, si no ens afanyem.

La mare va remugar, tot l'esmorzar. Mastegava, més amb les genives que amb les dents, el rosegó de pa amb

la ceba i l'arengada. Perquè tenia la mala sort que els queixals que li faltaven de dalt eren els de la dreta i els que li faltaven de baix, els de l'esquerra. Així doncs, ni a l'un costat ni a l'altre no podia mastegar. Colp de geniva va, colp de geniva ve, anava fent el fet, amb algun esbufec, uns quants «Ai, mare!» i algunes passades de mà pels llavis. Júlia agafava el bol amb les puntetes dels dits, per por de cremar-se, bufava dins i feia glopets curts, sense soroll, com les senyoretetes. No s'eixugava els llavis més que amb el drap de la cuina. I, si mai no tenia mocs, acuitava a traure un mocadoret, net com un núvol de cel d'estiu, de la bocamànega.

El pare, que havia llegit tantes coses i que havia viatjat al Marroc quan va servir en l'exèrcit, li ho havia explicat mil vegades:

–Els rics no roten mai, ni es tiren pets, ni esternuden, ni tussen.

I si ella, Júlia, que aleshores no alçava un pam de terra, li preguntava:

–I com s'ho fan, si no es poden aguantar?

–No ho sé. Però és veritat: no fan mai res de tot això. Deuen estar fets d'una pasta diferent.

Els pets, sí, es poden aguantar. Però, si et ve la tos, o l'esternut, o aquell soroll de budells buits que sona a la fàbrica a la una, quan la gana es referma i el xiulet no arriba mai a tocar, això no hi ha qui s'ho aguante. Però sí que es poden fer fora els mocs, amb el mocadoret de la bocamànega, i si li venia tos, un badall o un esternut, posava la mà davant de la boca. «Sense trencar un ou», que li deien a la fàbrica.

–No t'ho faré llevar, que prou que t'ho trobaràs per Sant Jordi, que ho tindràs rebregat. Però a la nit, ho vull net. Així que, cansada o no, a la pica a fregar brians, calces i botes. I si se't trenca un sol fil, per Sant Jordi em portes unes calces noves, que jo no aniré descalça.

–Sí, mare.

–Ni mare, ni pare: tu a callar i a obeir. Que els díhuit anys no són anys de criatura, sinó de dona feta. Ja havies nascut tu, quan jo en tenia díhuit.

–Bé que em bull la llet, mare, cada matí.

–Sí, com si fores una xiqueta. Casa't! Casa't i veuràs, qui et bull la llet!

–No s'enfade, mare, que ho portaré tot tan net com si no haguera eixit de casa. I ho deixaré com ho he agafat. Però la llet, al matí, és bona per a la panxa, que bé que ho va dir el metge, quan vaig patir les febres.

Vicenta va tancar els ulls un instant i va negar lentament amb el cap, en un gest de fatiga i de no voler discutir més. Bonegava, però, per bonegar. En el fons, la filla llepafils, de mira'm i no em toques, és l'enveja de les altres mares, que sempre s'escarrassen per les gandules de les filles, que, veges tu, arriben tan cansades que no les fan rentar ni els renecs dels homes, que és una cosa que no es pot suportar.

–Anem, mare?

–Jo ja estic al carrer.

Van baixar la costera. Al capdamunt, «no t'entretin-gues, que ara el dia és llarg, però hi ha molt de mussol a les nou de la nit!». I «no gaste lleixiu, que no se li curaran mai les llagues. Pose sabó, i si els senyorets protesten, els tira l'ull».

Amb el pas lleuger, es podia arribar en mitja hora a la fàbrica. I a la primavera era una mitja hora que enamora-va, de tants refilets de pardals i de tantes llums de colorai-nes a l'abast de la vista. La carmanyola, dins de la bossa, li colpejava la cuixa a cada contorneig del pas. L'aire flai-rava fems, però fems nous, de matinet, i el solet escalfava la punta del nas. Júlia portava, amb precaució, les falde i el brial un poc arromangats, per no arrossegar la terra, que al matí és humida i deixa unes taques de deixar-s'hi els dits fregant. Va veure els codonyers a la dreta, encara lluny. Va forçar el pas. El xiulet no tardaria a sonar.

«Sóc una dama que va d'excursió. No: que s'ha perdut en una excursió.» Va travessar el pontet que creuava el Barxell. «Ara arribe al casalici. Les fadrines m'han preparat catifes de flors per a rebre'm.» El xiulet va començar a emetre la seua única nota, llarga, metàl·lica, enutjosa. Va forçar més el pas. El vent va enderrocar el breu artifici del monyo.

*El polisson posat,
el monyo ben lluent,
els rissos a la cara
i morint-se de fam.*

Quan es va lligar el davantal, ja sorollaven les màquines. L'estamera nova, que portava Glòria, grinyolava, mancada d'oli. Quan l'encarregat va fer la primera ronda, Júlia feia anar el teler a tota màquina, i si hom no mirava el panteix agitat del pit i els colors de les galtes, ningú no s'hauria adonat que, per un no res, havia estat a punt d'arribar tard a la fàbrica.

Si els pardals refileven, ara ja no se sentien, i si el monyo, enderrocat del tot, havia perdut els ganxos, no ho diria ningú, perquè els rínxols de la Júlia, que no podien ser més naturals, queien sobre els muscles com si un regiment de pentinadores n'hagueren tingut cura.

Júlia alentia ara i adés l'estamera vella i s'eixugava amb el drap les manetes. El suc, però, si es ficava dins de les ungles, ni draps ni sosa no l'esborraven. I ella tractava d'impedir-ho. Alentia, però no parava, perquè el senyor Rafael l'hauria bonegada.

Un nus. El tercer, i si s'aturava el txic-txac, el senyor Rafael no trigava a traure el nas —«Què fa aturada, la quinze?»—, i aleshores les explicacions sobraven. Mari-ona, *la Rulls*, estossejava sense aturar la màquina, que trontollava entre les seues mans com si tinguera singlot.

I Vicenta, *la Pigada*, que parava front per front de Júlia, alçava els ulls i el nas pigat per fer una llambregada a la veïna. «Hui tampoc no es tacarà, encara que la tinga oliosa! Oloro la fortor del greix, Júlia!»

La Pardala renegava tot el repertori: «Un altre fill, Déu reconsegurat, em cague en dena!». I la vella Llomillo, amb el ventre inflat d'hidropesia, tenia l'esguard trencat, regalimant llàgrimes de vella, i celles punxones de vella. La vida.

–Que no pixes ací, que per a això hi ha el pati! No podeu ser més porques, filles de la gran mare? Otília, dona, que no ho veus, que la teua filla torna a estar descalça, i que put més que el formatge francès?

El senyor Rafael tenia les celles juntes, ja aviciades de tant enfadar-se. Ell bé que orinava en el racó de la finestra, o és que creia que les dones no saben com són les anques d'un home quan pixa?

–Ai! –la menuda de cal Sevillano s'havia enganxat un dit. Renecs del senyor Rafael. «No pareu les màquines, gandules, no les pareu!» Un rajolí d'alcohol, de la farmaciola, i quatre laments, en castellà.

De sobte, el senyor Rafael es va posar a somriure, d'orella a orella:

–Senyoret! Tinga bon dia. Portem un bon ritme. I un sol accident en tot el matí.

Perquè Josep Romeu, l'amo, havia entrat a la nau de les dones, la de les estameres, que no feien mantes ni drap, sinó cretona fina, de colors estampats. Hi venia amb la capa i amb el bastó, com de visita. Amb el senyor de la barba grisa, com ahir. El senyor Rafael es va ajupir d'esquena i va ajuntar les mans, com feia mossèn Salvador a l'hora del sermó, i les fregava. Es va posar al costat de l'amo, per informar. Però aquest el va esbandir amb un gest, lleugeríssim, amb el puny de plata del bastó.

–Ja me'l va ensenyar ahir, aquest departament, Romeu.

–És que n'estic orgullós, m'ha de creure. No trobarà altres cretones com les meues. La maquinària és anglesa. Menys les dos estameres velles, que són alemanyes. Quan les vaig portar, en tot Alcoi encara no n'havien sentit ni parlar. Encara vivia el pare. I mai, ni un sol dia, no han deixat de funcionar.

–Però jo, d'això, Romeu, no n'he de fer res. El que vull és que parlem per fi de la debanadora. Que això sí que és una novetat. I no de fa quinze anys, sinó d'ara mateix. A Barcelona s'ha imposat. Si vol, pot escriure a qui vulgui. I ja sap com som els catalans...

El senyoret, però, mandrejava. Les obreres aguantaven la respiració: «Si se'm trenca un fil ara...!». I les màquines volaven.

Josep Romeu era un home alt, de cabell fosc, que començava a grisejar, partit per una clenxa al mig del cap. Una barba discreta, amb pocs fils blancs. De lluny tenia encara bona estampa, als seus quaranta-cinc anys. De prop era una altra cosa. Perquè ell, com li havia passat a son pare, era obès. Sobretot de cintura. I el pap prominent, tant que la barba hi descansava, com si no tinguera coll. El més curiós del seu rostre és que no tenia celles; quatre pelets de mala mort que, de lluny, no es distingien. Semblava, en més vell, un angelot dels de l'església de Sant Agustí. Una cara balba i un cos de ventre prominent. Però, feia patxoca. Sobretot amb la capa, que mai no li havien vist voleiar a la fàbrica. Només al despatx, quan entrava, ben matinet, i quan eixia, a boca de nit, pel caminó de trànsit. Tenia les mans blanques, com de dona, i les ungles tan polides i repolides que semblaven nacre. I el segell d'or relluïa, recollint els reflexos de les finestres, polsoses.

Va continuar caminant, tibant la figura, entre els telers.

–Bones xiques i bones obreres, Segura! –va dir en veu alta. I les obreres, vinga pegar-li al pedal, a les mans, a la corredora, a la llançadora.

–Millors que els homes. Aquestes no es capfiquen en teories de somiatruïtes –va dir el visitant, amb veu més cautelosa. I Remei, que tenia l'home al penal de Sant Ferran, a Alacant, va mormolar:

–Malparit!

Quan va arribar, l'amo, al davant de Júlia, les màquines van esmoreir el soroll. Tothom ho esperava, que se li adreçaria. I ella més encara. Per això continuava amb la mirada tossudament abaixada, seguint la filadora i les seues giragonses.

–Vostè és Júlia, no? Júlia Solbes, si no vaig errat.

I ella confosa, roja com una bajoca, i sense alçar els ulls, va assentir.

–M'agrada conèixer-les. Com una família. Sé els maldecaps de quasi totes. Crec que s'ha de fer així, i així ho faig.

L'altre va dir que bé, tot avorrit. Però també va reparar, com les obreres, que, a aquella joveneta, de colors a les galtes, li havia dit de vostè.

–I la mare? –va prosseguir–. Serveix el senyor Leandre, el de la foneria, no?

Ella va assentir de nou i va alçar la mirada un instant.

La Pigada tenia els ulls mirant de fit a fit el rostre de Júlia. Els ullets, tan petitius, els obria amb la fixesa de qui mai no ha mirat una cara, i la veia cada dia, cada hora, a Júlia.

–No li agradaria més portar l'estamera nova?

–No, senyor –amb un filet de veu–. Estic acostumada a la quinze.

–Vostè, Júlia, està contenta? M'agradaria que ho sentira este senyor.

Júlia va pensar en l'ama i en les faldes que no s'encaïen per la porta de la fàbrica si no es posava de costat. I en les arrugues i el queixal d'or. I va tibar el cosset i va mirar valenta a la cara de l'amo:

–Estic contenta, senyoret. A l'hivern fa fred ací dins. Però ara s'hi està bé.

Un xiulet llarg i penetrant va retrunyir de lluny. L'hora de dinar. I les obreres fent anar les màquines, com si foren sordes. I maleint la visita de l'amo, mortes de fam.

–Vol dir que a l'hivern no treballa a gust en ma casa?

–Sí, senyoret. Jo no volia dir això.

Quan van marxar, les dones es van precipitar fora dels estrets corredors que hi havia entre les màquines, i van anar a les carmanyoles. Una hora per a dinar. Més que enlloc. Hui, només tres quarts. Algunes cantaven. Unes poques es van acostar al poal, a esbandir-se les mans.

Quan Júlia seia al pedrís, amb la Llomillo i Glòria, i encara no havien encetat les paraules, s'hi va acostar el senyor Rafael:

–Que t'has begut l'enteniment, mocosa? O és que creus que l'amo ve ací per escoltar les teues gràcies?

–No, senyor.

–Ni senyor ni collons! Què és això, que a l'hivern la senyora té fred a la fàbrica? O és que creus que venim ací a escalfar-nos?

–Jo no ho he dit amb eixa intenció. Però l'amo...

–Vols que hi pose una ratlla, a la llibreta? Això vols? O és que ja no recordes que treballes ací per caritat?

–Jo treballo com totes.

–Però totes, senyorassa, no han d'amagar certes coses.

–Jo no m'amague de res, senyor Rafael.

–No? Ja en parlarem, d'això. O és que creus que t'hauria acollit com una filla, com una filla, sí senyor, l'amo, amb un pare criminal?

–Mon pare no era cap criminal! I deixe'm estar, que jo no he dit res que poguera ofendre ningú!

–Tu ets una descarada! I una desagraïda! Que és la pitjor cosa que pot ser una persona. Dignes a la gitana de ta mare que o et talla la llengua o ho faré jo.

–Ma mare no és cap gitana! –i Júlia mirava les faves fredes del dinar amb les galtes regalimades de llàgrimes.

–A callar! I a veure si aprens que, quan ve l'amo, se'l respecta.

Júlia plorava, entre sanglots. Havia oblidat arromangar-se la falda i el brial es xopava a terra. Glòria li acariciava els cabells.

–No plores, dona! Això és el que ell vol. És que no ho comprens? Li fa més goig que tu plores que un colp de ventre de la Remeiot!

–És que no me'n passa cap! Em té mania!

–Enveja! Això és el que té. No pot aguantar que l'amo s'adrece a una de nosaltres.

–Només s'adreça a ella –va comentar la Llomillet, amb malícia.

–També la punxaràs, tu?

A la fi, van menjar. En silenci.

El sol picava de valent. Els codonyers llüien ja mostra. Enguany serien dolços, que la calor havia vingut d'horeta. Caminaven, algunes abraçades de la cintura, fins a la font. No sols hi van beure. Les més joves ruixaven les lentes, que arribaven les últimes amb les espartenyas esbatanades. Reien com boges. I Júlia es va apartar, per no embrutar-se, però ja tenia els ulls reposats i serens.

El xiulet les va cridar. La tensió del matí, amb la visita de l'amo, i l'escalforeta del sol, les havia animades, i xarraven, enmig dels impropis del senyor Rafael.

–Calla, calçasses! Llepaculs!

–Qui ha dit això?

I les rialles, les paraulotes gruixudes. El soroll infernal. Les mosques, que enguany matinejaven, les malparides.

A les set, però, ja no se sentia una ànima. Els peus els tenien inflats, tantes hores dretes. Les velles renegaven. Es queixaven a crits.

Júlia tenia els turmells de pedra, i els canyells, de goma. No sentia dolor. Només fatiga. El gran sospir de les nou va ser aquell dia llarguíssim. Ja és l'hora! Ja hem acabat, hui. Ja està.

Júlia es va passar els cordons de les botes, que havia afliixat a mitja vesprada. Mil agulles a l'esquena. Les cares eren, ara, ben lletges. Les de les velles, horribles.

–Te'n vas sola o t'espera Rafelet?

–No ho sé.

El fanal il·luminava la cara de Rafelet, que treballava a les bobinadores. Si no feia torn de nit, l'esperava sempre en el mateix lloc. I l'acompanyava fins al portal. Els homes són més forts, perquè ella mai no tenia esma per badar boca. Ell, en canvi, garlava, cantava, xiulava...

Glòria anava amb ells fins al Tou, sense dir ni una paraula en tot el camí, el cap cot de cansament. Rafelet parlava com si estigueren tots dos sols, acostumats al silenci de Glòria. Júlia sabia després, diumenge, si eixien juntes, agafades de la mà, a voltejar la Plaça, que bé que ho havia sentit tot. Però no calia comentar-ho a Rafelet. Tampoc no era cap secret.

–Nosaltres a fer baietes perquè les dones les trenquen, a cops de fregar. El Geperut diu que... –va vacil·lar perquè acabava de recordar que era un malnom que no agradava a Júlia. Ella va callar, però—. Blanes diu que l'encarregat ha dit que ens guardarà la plaça després d'anar a servir. Però jo encara hi tinc fe. Al cap i a la fi, el pare està impedit, i això és com si la mare fóra viuda. I això no ho dic jo, eh?, que és el pare qui ho diu. A l'hora de portar el pa a casa bé que té raó, i això és el que hi hauria de comptar. Però no ho sé, no ho sé... El Gepe..., Blanes, vull dir, encara somia que faran les lleves voluntàries, però això sí que no m'ho crec. El

meu cas és diferent del seu, que té dos germans majors i el pare fort com una carrasca. Però jo, amb l'Andreu, pobret... I això que, amb deu anys que té guanya dos quinzets. Espavilat sí que ho és. Però, quan me'n vaja, la mare haurà de ser l'escarràs.

El xicot parlava ara baixet, afluint el pas sense adonar-se'n. Júlia, que s'havia avançat unes passes, va comentar:

—No sé per què li dieu això.

—Què?

—Això tan lleig que li dieu a Remigi.

—*Geperut?* No ho sé. Ve de l'avi, crec. O del besavi.

Júlia: i si ens casarem abans? Ja sé que per a tu seria un sacrifici, però seria la salvació de ma casa. No és que t'ho demane. Només vull que t'ho penses. Pitjor que ara, tampoc estaries.

—Encara falten més de huit mesos. Ja tindrem temps de parlar-ne.

Si es deslliurava, ella hauria de continuar a la fàbrica, per ajudar. Perquè bé haurien de comprar alguns mobles. Viurien a casa de Rafelet, i haurien de muntar-hi una cambra. I si no, més encara, hauria de treballar. I, d'una manera o altra, l'impedit se'l carregava ella. Perquè, com si ho vera, la sogra, el dia que ella entrara en la casa, ja no s'alçava de la poltrona. I a queixar-se. I això encara, que la faena s'ha d'agafar com ve, i fer-la ben feta. Però, era tan bruta!, tan escorcolladora, tan mala llengua! El vell Aracil, encara que impedit, era més persona. Havia estat un home d'acció. Dels progressistes. Ara, ja...

—Ta mare és la que em fa por. Si li diem de casar-nos abans d'anar a servir, traurà les urpes.

—No té urpes, ella.

—És una manera de parlar, dona. Però es pot saber què et passa?

—El senyor Rafael, que li ha dit gitana, a la mare —i uns llagrimots li van solcar les galtes.